

Almázia

Kultúrna príloha

Banská Štiavnica - kandidát
na titul Mesto kultúry 2019

17. máj 2018
číslo 1.

samostatne
nepredajné

Čo je Mesto kultúry 2019?

Počas jesene 2017 sa pozorná verejnosť mohla stretnúť s informáciou, že ministerstvo kultúry a Fond na podporu umenia spúšťajú novú výzvu Mesto kultúry. Inšpiráciou pre ňu je rozsiahla aktivita Európske hlavné mesto kultúry, ktorú v našich podmienkach v roku 2013 realizovali Košice, a ktorá prispela k ich napredovaniu. Slovenské Mesto kultúry je menší projekt, avšak s podobnými cieľmi – vytvoriť podmienky pre dlhodobý rozvoj kultúrneho života vo víťazných lokalitách. Dôraz sa pritom kladie na aktívne, funkčné a dobrovoľné prepojenie všetkých zložiek miestnej kultúry – od štátnej, cez miestnu verejnú až po nezávislú a neorganizovanú.

Mesto Banská Štiavnica vstúpilo do projektu spolu s hlavnými partnermi, ktorými sú OZ Štokovec, priestor pre kultúru, Ansámbel nepravidelného divadla, n.o., Slovenské banské múzeum, OZ Spectaculum, HUAJA, OOCR, Schemnitz Gallery, František Kráhenbiel a Antikvariátik.

Zámerom nášho projektu je zvýšiť záujem miestnych o dianie v kultúre, viac ich zapojiť do aktívnej i pasívnej účasti na kultúrnom dianí a podporiť tak pozitívne vplyvy kultúry na osobnosť každého jednotlivca.

Zdá sa, že náš zámer i plánované aktivity oslovili náročnú komisiu Fondu na podporu umenia.

V prvom kole sa Banská Štiavnica umiestnila na druhom mieste s tesným odstupom za Novými Zámkami a spolu s týmto mestom a Spišskou Novou Vsou sa prebojovala do „finále“ celej súťaže.

V týchto dňoch vrcholia práce na dopracovaní žiadosti, ktorá sa Fondu na podporu umenia predkladá do 20. mája 2018. V polovici júna sa po verejnej prezentácii rozhodne o tom, ktoré mesto získa prestížny titul a tým aj nemalé finančné prostriedky na kultúrne aktivity.

V hre je nielen 300 000 € pre aktivity nášho projektu, ale aj ďalších 200 000 € pre externé subjekty, ktoré v roku 2019 budú realizovať svoje produkcie vo víťaznom meste.

Práve v kontexte tohto projektu vydávame s prispením Fondu na podporu umenia túto a niekoľko ďalších kultúrnych príloh Štiavnických novín, v ktorých sa budeme venovať témam z nášho projektu. Veríme, že vo vás vzbudí záujem a zvedavosť a že aj vy sa tak stanete podporovateľmi kandidatury Banskej Štiavnice o titul Mesto kultúry 2019.

Rastislav Marko,
vedúci projektovej rady

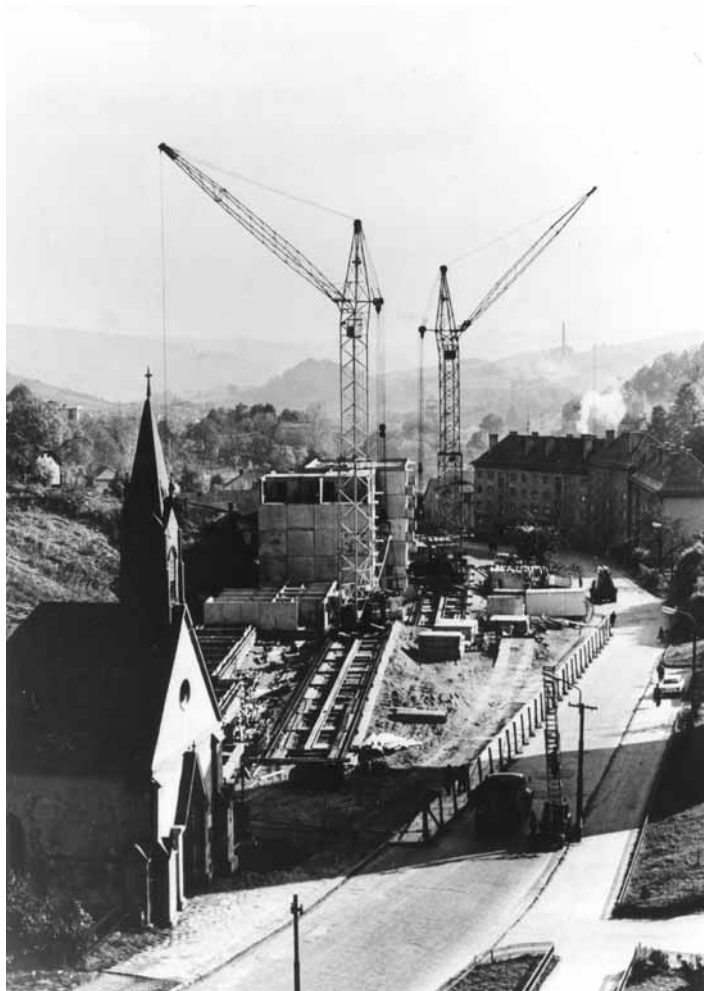

foto: Dolná ulica, rok 1972,
zdroj: archív SBM

Staňte sa súčasťou projektu aj vy!

V prípade úspechu našej kandidatury sa v meste uskutočnia desiatky podujatí a na mieste vzniknú aj viaceré pôvodné produkcie a diela. Pre každého Štiavničana tak vznikne príležitosť zapojiť sa do aktivít – či už ako účinkujúci alebo človek zo zúčastnených. Hľadáme preto už teraz každé-

ho, kto by v prípade úspechu chcel pomôcť, bez obmedzenia veku. Budeme spoločne hľadať v archívoch, zbierať spomienky, zabezpečovať umelcom podmienky pre vystúpenia, propagovať, produkovať, filmovať, fotiť a mnoho iného. Ak máte chuť dobrovoľnícky prispieť k dielu a obohatiť tak svoj život či životopis, ale najmä byť pri niečom výnimočnom, neváhajte nás kontaktovať e-mailom na kultura@banskastiavnica.sk. Radi odpovieme aj na vaše prípadné otázky.

Na návšteve u Jozefa Osvalda, štiavnického Nácka

Nie je jednoduché robiť rozhovor s pánom Osvaldom. Z jednoduchého dôvodu: je výborným rozprávačom a jeho život ponúka obrovské množstvo zaujímavých príhod, medzi ktorými je ťažké si vybrať. Nie nadarmo bol roky štiavnickým Náckom, dar reči mu nemožno uprieť. Ďakujem mu, že sa so mnou podelil o svoje spomienky a zážitky, a to spôsobom, ktorého čaro by sa načisto stratilo, ak by som sa ich nepokúsila prepísať v jazyku, v akom mi ich sám vyrozprával.

Ako ste sa stali štiavnickým Náckom?

Stal som sa ním veľmi, veľmi dávno a to tedy, keď som bol vo vojenskej prezenčnej službe a chcel som sa dostať domov. Nevedel som ako. Pol roka som už nebol doma. Vtedy sa nedostávali dovolenky, ako to bolo neskôr. Bol som na útvaru s umeleckou tvorivosťou a hovoril som si, že by som im tam mohol spraviť nejakého Nácka. A tak som išiel za našim politrukcom, že si pôjdem do Štiavnice požičať banícku uniformu. Ten mi to hneď podpísal a ja som išol na štyri dni domov.

Nácka som spravil a postúpil som až na celoštátnu súťaž do Brna, ktorú som aj vyhral! A to zato, že som bol jediný v tomto žánri!

V čase, keď som sa vrátil do Štiavnice, začal ako prvý rozprávať Náckove príbehy stredoškolský profesor Jozef Vášáry. Išlo mu to veľmi dobre. Bol Štiavničan a vedel krásne štiavnický, čo som sa ja nikdy nenaučil, aj keď sa snažím. Pritom bol slovenčinár. Ja som mu niekoľko baníckych príbehov dal, ktoré som už v tej dobe začal zbierať. Za ten čas som vystupoval len u Rudných baní a medzi baníkmi. Samozrejmá vec, pán profesor Vášáry bol pán. Až keď odišiel do Bratislavy, až potom som mohol začať Nácka robiť ja.

Kto vytvoril dnešnú podobu Nácka?

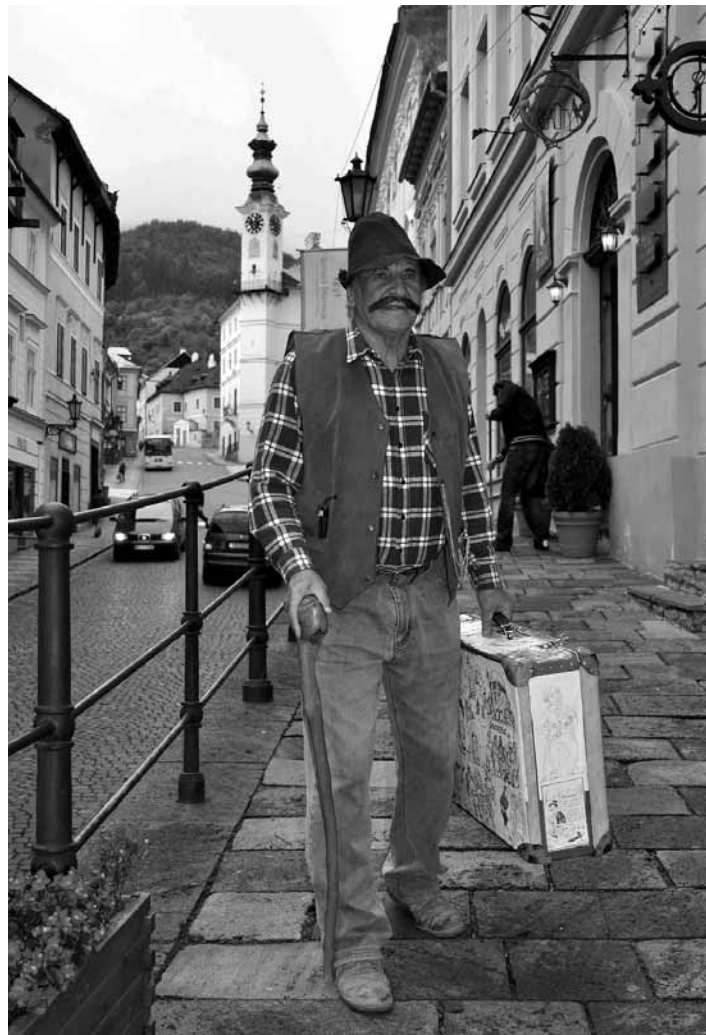
Nedalo mi pokoja, že pán profesor Vášáry predstavoval Nácka v baníckej uniforme. Mne to nesešlo, veď Nácko nikdy nemohol byť v takejto uniforme. Tak som rozmýšľal, ako ho obliecť, čo mu dať do ruky, ako ho vyštáfiruvať. Tak som sa inšpiroval množstvom starých baníckych pesničiek, kde sa dá vystopovať, ako Nácko vyzeral.

Že nosil lajblík, klobúk, semišovje bagandže, pepitavje košeľe a károvaňje nohavice.

Ten klobúk má asi sto rokov a dostal som ho od jedného baníka. Bagandže som našiel na Resli pri koši a povedal som si, že ich tam veru nenechám. Nohavice boli až z Ameriky a dala mi ich svokra. Nácko strašne rád, podľa tých jeho príbehov, cestuval, tak som mu dal starý kufor, ktorý voľakedy robil ešte Dior. Našiel som ho v komore. Do ruky som mu dal palicu alebo takzvaný ambrél, po štiavnický dáždňik. Musel som mu dať aj fúzy. Bez fúzov by to nešlo. 90% baníkov nosilo fúzy, slúžili im ako dáky respirátor, keď bolo veľa prachu. A dal som mu ešte fajku, lebo bez nej sa on nikde nepohol. No a samozrejmá vec, musel som mu dať do lajblíka nejaké staré hodinky, vreckové. Boli na retiazky. Tú som musel zakaždým na žltu natrieť, a to z toho titulu, aby si ľudia mysleli, že Nácko má vždy novú zlatú retiazku. Jeho žene som dal meno Léna. Mal ešte kamaráta Lojza a jeho žena bola Pepina. Toto sú takje typické postavičky.

Podarilo sa Vám vydať niekoľko kníh Náckových príhod a vtipov...

Náckovských vtipov je strašne veľa. Nazbieral som ich okolo 1860. Mám ich spísané, aj knihy vydané. Náckove príbehy sú väčšinou dvojzmyselné.

Niekedy Nácko hovorí zdĺhavo, inokedy veľmi krátko, uštipačne. Veľa rázy vulgárne, ale veľa rázy tak, že si to treba zapamätať a potom domyslieť, čo ten Nácko vlastne povedal. A v tom je vlastne ten najlepšší vtíp.

Veľmi mi pomáhal môj kamarát Igor Lackovič, ktorý vedel a stále vie fantasticky kresliť. Ja som mu povedal príbeh a on ho vedel nakresliť. Veľa mi tiež pomáhala nebohá manželka. Ja neviem do dneška písať na stroji, ona mi to všetko prepísala. Ja už som som tie príbehy dal len poviazať.

foto: Štiavnický nácko,
zdroj: archív SBM

O štiavnických baníkoch koluje veľmi mnoho vtipov. Niektoré povymýšľal závistlivý svet, ale zväčša sú to vlastné výplody veselého ducha baníkov samých. Nebolo v meste ani na okolí zle voľakedy, a tak myseľ baníkov a vysokoškóľakov bola bujná. Časy sa zmenili, nastal úpadok baní, ale veselá myseľ u baníkov ostala. Keď ste sa voľakedy opýtali baníka ako sa má, odpovedal: „Pokiaľ je tá bieda, tak ako tak, len aby neprišla tá psota!“ Dnes už v Štiavnici nie sú bane, ale ten humor banícky ešte zotrval.

← 2

Čomu ste sa okrem „náckovania“
vo svojom živote venovali?

Strašne rád som poznal svet. To je moja druhá téma. Človek by mal, podľa mňa, mať okrem svojho zamestnania nejaké záľuby.

Ja som tieto záľuby mal v Nác-kovi a ešte som rád poznával svet.

Voľakedy sa nedalo cestovať. Mal som 22 rokov, keď som si napísal 26 prianí, čo by som v živote chcel zažiť. Tie boli vtedy nemysliteľné! Nikde, okrem republiky som nebol, nepoznal som nič.

Od začiatku som bol toho názoru, že treba najskôr poznať svoje mesto, okolie, kraj a vlasť. Potom choj troška ďalej.

A tak to bolo u mňa. Podarilo sa mi prejsť 33 krajín, vidieť 3 oceány a 20 morí. Z tých 26 prianí sa mi nespĺnilo 6. Nevidel som Himaláje ani Tádž Mahal. Tento rok sme chceli ísť na náhorný Karabach, ale kvôli vojnovému konfliktu sme sa tam nedostali. Ešte som si prial stretnúť významných ľudí. Aj to sa mi podarilo: stretol som sa s Gagarinom, Kaberovom – obaja ruskí kozmonauti, v Amerike s Hitch-

cockom, a tu v Štiavnicí som popil pivo s monackým kniežatom.

Roky sa venujem tiež zbieraniu baníckych svietidiel. Mám ich 136. 90% je z oblasti Banskej Štiavnice a o každom mám zapísaný záznam. Najstaršie je z prvého storočia, pochádza z oblasti Podunajska a dostal som ho od profesora Gindla. Jedno svietidlo napríklad pochádza z Nórska, iným sa objavovala svetoznáma jaskyňa Lascaux vo Francúzsku.

Ako vnímate dnešnú Štiavnicu?

Štiavnica sa, podľa môjho názoru, zmenila k lepšiemu. Aj keď mi mnoho vecí chýba, napríklad

školsťvo. To bolo niečo fantastické. Aj zdravotníctvo, to je dnes v katastrofálnom stave. Voľakedy sme sa chválili štiavnickou pôrodnicou. Dneska nezostalo skoro nič.

Určite sa však Štiavnica posunula k lepšiemu. Za to sa musíme poďakovať aj tým cudzím, ktorí sem prišli a tie domčeky si opravili. Veľmi sa teším, že Štiavnica tak opeknela.

Za rozhovor ďakuje
Zuzana Paškayová

Hľadáme prvého Drieňovčana

Sídlisko Drieňová, budované prevažne v 80. rokoch 20. storočia bolo odpoveďou vtedajšieho vedenia na náročnú bytovú otázku. Dnes je tento priestor domovom tisícov Štiavničianov, ešte viac z nich s Drieňovou nejakým spôsobom spojili svoj život. Mnohí z nás si už mesto bez tejto lokality predstaviť ani nevedia.

Aké však boli jej začiatky? Ako vnímali nové bývanie prví obyvatelia, s akými očakávaniami prichádzali a s akými radostami či starosťami sa stretávali? Ako sa zmenil život na sídlisku za desaťročia jeho existencie?

Radi by sme na tieto otázky poznali odpovede. Hľadáme preto človeka, ktorý žije na Drieňovej najdlhšie. Patríte vy alebo niekto z vašej rodiny k prvým nasťahovaným? Dajte nám o sebe vedieť na 045 694 96 51. SMS na 0918 657 335, prípadne e-mailom na kultura@banskastiavnica.sk. Odmenou pre „vytrvalca“ bude slávnostná večera pre dve osoby

v jednej zo štiavnických reštaurácií. Rovnako privítame akékoľvek fotografie z rodinných archívov z čias rozostavanej Drieňovej, či neskôr Nemocnice a podobne. Ak máte veselé či iné zaujímavé príhody zo života na sídlisku, budeme radi, ak ich s nami budete zdieľať. Rozhovory a fotografie radi s vašim súhlasom zverejníme aj na stránkach Štiavnických novín.

foto: Drieňová vo výstavbe, zdroj: archív SBM

Partneri projektu Mesto kultúry

OZ Štokovec

Občianske združenie Štokovec, priestor pre kultúru vzniklo v roku 2008 a o rok neskôr začalo svoje aktivity realizovať v prenajatých priestoroch železničnej stanice v Banskej Štiavnici. Projekt, ktorý autori nazvali Banská Stanica Contemporary sa zameriava na rezidenčné pobyty profesionálnych umelcov, tvorbu nových diel, organizovanie výstav a od roku 2011 aj na publikačnú činnosť.

Umelecké diela, ktoré vznikli v Štiavnici sa tak už takmer desať rokov objavujú na výstavách v galériách po celej Európe. Organizácie sú pod projektom Banskej Stanice podpísaní vysokoškolský pedagóg a vizuálny umelec Svätopluk

Mikyta a teoretička umenia Zuzana Bodnárová, ktorí sa v roku 2009 práve kvôli výzve súvisiacej so založením rezidenčnej platformy presťahovali z Prahy do dedinky Ilija.

V rámci projektu Mesta kultúry pripravuje Štokovec sériu rôznorodých rezidií, ktoré tematizujú tzv. „vytesnené štiavnické témy“ a pracujú s rôznorodými komunitami tohto mesta. „Rezidencie vnímame ako jedinečný formát, ktorý umelcom, či už ide o výtvarníka, hudobníka, grafického dizajnéra, architekta, umožní spoznať mesto a zareagovať na jeho podnety,“ vysvetľuje Mikyta.

foto: Zuzana Bodnárová a Svätopluk Mikyta,
zdroj: archív OZ Štokovec

foto: Antikvariátik.sk, zdroj: archív Antikvariátik

Antikvariátik.sk

Antikvariátik.sk – banskoštiavnický antikvariát sa zameriava na predaj kvalitných kníh, máp, starých rytín, grafik a LP platní. Okrem tejto hlavnej činnosti organizuje množstvo kultúrnych akcií v podobe autorských čítaní so súčasnými autormi a prednášok, či rozprávání o literatúre, knižnej histórii a knižnej grafike. V jeho

priestore sa uskutočňujú i nelineárne podujatia s literárnym presahom: koncerty, premietania a divadelné predstavenia. Je zapojený i do medzinárodného projektu Noc literatúry, ktorý prepája zážitkové poznávanie mesta s čítaním súčasnej literatúry, a je jeho hlavným organizátorom v Banskej Štiavnici.

Slovenské banské múzeum

Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici (SBM) je špecializované múzeum s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré zhromažďuje, spracováva, využíva a sprístupňuje hmotné predmety so vzťahom k dokumentácii vývoja baníctva. Zároveň dokumentuje aj históriu Banskej Štiavnice a jej okolia. Od 1. januára 1999 je SBM zaradené do štruktúry Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky. Z hľadiska charakteru a kvality zbierkového fondu, ktorý je vo veľkej miere zameraný na baníctvo patrí medzi najvýznamnejšie múzeá na Slovensku.

SBM sa podieľa na príprave a realizácii projektu Banská Štiavnica Mesto kultúry 2019 – RENO-

VÁCIA IDENTITY najmä formou spolupráce pri organizovaní projektových aktivít, podporou ich propagácie a poskytnutím priestorov pre projektové aktivity

**SLOVENSKÉ
BANSKÉ
MÚZEUM**

Ansámbl nepravidelného divadla

Ansámbl nepravidelného divadla, n.o., je nezávislá skupina divadelníkov a priateľov súčasného divadla so sídlom v Banskej Štiavnici, ktorá sa sformovala z ľudí podobného humanistického zmysľania a svetonázoru. Vznikla generačnou a programovou transformáciou Kremnického divadla v podzemí. Venuje sa hľadaniu nových foriem moderného kabaretu, pouličným a angažovaným produkciám. V roku 2016 založila

v Banskej Štiavnici Festival AMPLIÓŇ – Nový kabaret & pouličné umenie. Lídrmi AND sú: Mgr. art. Jana Mikitková, profesionálna režisérka a dramaturgička z Bratislavy a MgA. Ján Fakla, autor, dramaturg a producent z Banskej Bystrice. V projekte RENOVÁCIA IDENTITY tvoria celkovú dramaturgiu, réžiu a organizačné zabezpečenie divadelných projektov. Viac na www.and-theatre.art.

foto: Ján Fakla,
autor: A. Brummer

foto: Jana Mikitková,
autor: A. Brummer

foto: Študenti HUAJA,
autor: L. Lužina

HUAJA

Súkromná vysoká škola Hudobná a umelecká akadémia Jána Albrechta Banská Štiavnica (HUAJA) poskytuje dva akreditované bakalárske (Bc.) a dva akreditované magisterské (Mgr. art.) študijné programy v odbore Hudobné umenie: 1. Hudobná interpretácia a teória (so špecializáciou na hudobné nástroje, operný, koncertný a jazzový, orchestrálne a zborové dirigovanie), 2. Hudobná tvorba a teória (kompozícia s možnosťou voľby v oblasti vážnej hudby, jazzu, zvukového designu a elektroakustickej hudby). Tieto študijné programy garantujú a zabezpečujú významné

domáce i zahraničné umelecké, vedecké a pedagogické osobnosti.

Pravidelné každoročné aktivity:

- Medzinárodný hudobný festival SCHEMNITIENSIS (máj – júl)
- Medzinárodné dni klasickej gitarovej hry (jún)
- Medzinárodné sympóziium Jána Albrechta: Filozofické koncepcie v hudbe a umení (október, každý nepárny rok)
- Medzinárodný seminár: Progressívne metódy analýzy v hudbe a umení (október, každý párny rok)
- Koncerty, workshopy a kurzy v rámci celého roka

OZ Spectaculum

Občianske združenie Spectaculum. Názov pochádzajúci z latinčiny a v preklade znamená šou, prehliadka, predstavenie, pohľad či javisko. Cieľom občianskeho združenia je sprostredkovať divákovi nové pohľady na hudobné umenie. Jeho zakladateľka, Saša Pastorková, sa v roku 2013 rozhodla pokračovať v organizovaní tradičného štiavnického jazzového festivalu Jazznica, ktorý v roku 2015 prešiel zmenami a začal existovať pod názvom Zvuk for Štiavnica. V rámci projektu Mesto kultúry 2019, OZ rozvíja myšlienku nového multižánrového hudobného festivalu, ktorý sa odvoláva na hudobníkov, ovplyvnených svojím etnikom, históriou a tra-

foto: Saša Pastorková,
zdroj: OZ Spectaculum

díciami, pracujúcich s hudbou v klasickom alebo modernom prevedení. Jeho cieľom je priniesť koncerty na miesta, kde by ich nikto nečakal, pre ľudí, ktorí by sa k danej hudbe inak nedostali.

Audiovizia

František Krähenbiel vyštudoval informatiku na MFF UK a filmový strih na FTF VŠMU v Bratislave. Od roku 2008 žije v Banskej Štiavnici, kde okrem vlastnej tvorby ako dramaturg, strihač, zvukár, pomáha aj pri organizovaní kultúrnych podujatí (premietania, koncerty, semináre atď.).

Ivana Laučíková je tvorkyňa animovaných filmov, ktorá od roku 2009 žije a pracuje v Banskej Štiavnici.

Zuzana Paškayová vyštudovala filmovú vedu na VŠMU v Bratislave. Podieľala sa na organizácii filmových festivalov a venovala sa publikačnej činnosti. Od roku 2007 žije v Banskej Štiavnici.

foto: František Krähenbiel,
zdroj: archív František Krähenbiel

Rozhovor s dokumentaristkou Annou Gruskovou

*Začala nový život
v Banskej Štiavnici na ulici
pomenovanej podľa Alžbety
Göllnerovej – Gwerkovej
a pripravuje nový
dokumentárny film o nej
a maliarovi Edmundovi
Gwerkovi.*

Anna Grusková je filmová, divadelná a rozhlasová autorka a režisérka, kurátorka, publicistka. Vyštudovala Divadelnú a filmovú vedu na Karlovej univerzite v Prahe a Ďalšie vzdelávanie filmového jazyka na Filmovej a televíznej fakulte VŠMU v Bratislave. Viedla rad domácich i medzinárodných umeleckých projektov (Amerika, Nevesty, Sarkofágy a bankomaty, Teatrálny svet 1839 – 1939), a podieľala sa na iných ako autorka (Donaudrama, Šance' 89). Jej dráma Rabínka bola inscenovaná v Slovenskom národnom divadle. Ako scenáristka a režisérka vytvorila dokumentárne filmy Rabínka (2012, K2 Production a Slovenská televízia), Návrat do horiaceho domu (2014, Anzio a Múzeum Slovenského národného povstania) o hrdinkách Druhej svetovej vojny Gisi Fleischmann a Chavive Reick. V roku 2015 založila produkčnú spoločnosť Reminiscencie. Produkovala aj režirovala dokumentárny film o spisovateľke a vojnej korešpondentke Irene Brežnej Profesionálna cudzinka (2016, Reminiscencie a RTVS) a v súčasnosti dokončuje dokumentárny film o karpatonemeckej menšine na Slovensku Smutné jazyky (Reminiscencie a RTVS).

*Čo vás priviedlo do
Banskej Štiavnice?*

Vždy, keď som v minulosti navštívila toto mesto, zatúžila som tu pobudnúť. Aj vtedy, keď sa centrum mesta rozpadávalo pred očami, keď tu fungovali malé socialistické obchodíky a domy sa predávali za babku... Bol to však

vždy iba taký povzdych: Bolo by to krásne, ale... Rodina, práca, financie... Bola som presne taká istá ako množstvo turistov, ktorí zvedavo nazerajú do dvorov a okien starých domov a nadšene fotografujú všetko dookola. Aha, zase Kalvária, sto-päťdesiaty Nový zámok, no pekné, skonštatujú dnes kamaráti z Facebooku a tým sa to skončí. A tak to bolo aj so mnou.

Lenže potom sme tu s mužom pred štyrmi rokmi strávili jedno čarovné horúce leto, objavili sme „Botaniku“, tajchy, štólne, Sitno, Tanád, čerešne v lese... Ako mestskí ľudia sme sa zároveň tešili z kultúrnych možností, z kaviarní. Zdalo sa nám, že stretávame kamarátov na každom kroku. Večer sa po horúcim dni vždy ochladilo a neboli tu komáre! Unavení z Bratislavy sme začali rozmýšľať o kúpe víkendového domu, ale po reálnom zvážení svojich možností sme sa rozhodli pre prenájom. Mali sme šťastie. Našiel sa pre nás malý bytík pod „Botanikou“. Ujali sme sa zatúlanej čiernej sučky a nový život s časťami pobytmi v Štiavnici sa mohol začať. V tomto novom živote som sa ocitla na ulici s menom múdrej ženy – Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej. Nebolo to náhodné stretnutie.

*Chystáte sa o nej nakrútiť
dokumentárny film. Aký príbeh
chcete zobraziť, ktoré témy z jej
života sú pre vás dôležité?*

Ide o dokumentárny film s hravými časťami. Nebude len o nej, ale aj o jej manželovi. Momentálne robím výskum a pripravujem scenár. Keď nad tým tak rozmýšľam, bude to vlastne film o láske. Alžbeta Göllnerová, mladá, vzdelaná a pokroková žena, literárna vedkyňa, stretne zrelého muža, banskoštiavnického rodáka, vynikajúceho maliara Edmunda Gwerka, a rozhodne sa ho nasledovať do jeho mesta. Píše sa rok 1938. Život šťastného páru postupne začína ovplyvňovať ideológia prvej Slovenskej republiky. De-

jiny – prostredníctvom konkrétnych ľudí – tragicky poznačia ich ďalšie osudy. Film by mal skončiť smrťou Edmunda Gwerka v roku 1956.

*Kde sa bude nakrúcať a v akých
prostrediach sa film bude odohrávať?*

Film by mal mať silný výtvarný rozmer. Keďže Edmund Gwerk miloval a maľoval krajinu v okolí Štiavnice, ponúka sa prepájanie jeho obrazov s reálnou krajinou. Chcela by som cez príbeh Gwerkovcov zachytiť krásu Štiavnice, a to aj prostredníctvom starých dokrútok a fotografií – ukázať, aké bolo mesto v čase, keď tu spolu žili. Viem, že v meste a okolí sú viacerí zberatelia starých pohľadníc a fotografií a chystám sa na nich obrátiť s prosbou o spoluprácu.

*Vaším posledným filmom dominujú
témy z obdobia 2. svetovej vojny
v spojení so ženskými príbehmi.
Čím Vás toto spojenie fascinuje?*

Alžbeta Göllnerová-Gwerková je po Bratislavčanke Gisi Fleischmannovej a Banskobystričanke Chavive Reickovej v poradí už tretou hrdinkou Druhej svetovej vojny, o ktorej robím film, to je fakt. Sú medzi nimi zaujímavé prepojenia. Všetky tri boli nositeľkami ide-

foto: Anna Grusková,
zdroj: archív Anna Grusková

ológov masarykovskej Prvej republiky, progresívne, emancipované ženy so silným sociálnym cítením a silno vyvinutým vedomým spolupatričnosťou. Spája ich židovský pôvod, hoci Gisi aj Alžbeta boli už výrazne sekularizované. Všetky tri boli zapojené do odboja a to ich stálo život. Chaviva a Alžbeta dokonca skončili v jednom masovom hrobe v Kremničke. A prečo sa pre mňa stali témou? Lebo považujem za veľmi dôležité, aby ich ľudia spoznali, nezabudlo sa na ne. Aby tak neboli zavraždené dvakrát.

Nikdy som nechcela budovať nejaké pomníky, mojou ctiziadostou nebolo ukázať len pozitívne črty hrdiniek. Nemusíme byť dokonalí na to, aby sme spravili veľké činy. Ja nie som veľmi seba-vedomá, často mám pocit, že niečo nedokážem, a musím s tým každý deň bojovať. Veľa ľudí to tak má. V Bratislave aj v Štiavnici, a nemusí to byť rovno na Šobove, vidím, že ľudia by si sami mohli v mnohom pomôcť, upratať si okolo domov, zasadiť stromy, atď., ale neurobia to, hoci by mali čas a nestálo by ich to nič. Všetci by predsa chceli bývať v peknom prostredí. Nieкто povie: nechce sa im, sú leniví. → 7

← 6 Ja si myslím, že je to v hlave. Vo výchove. Často si neuvedomujeme, čo my sami všetko môžeme urobiť, od malých vecí po veľké.

Že my máme tú moc aj prostriedky meniť svet k lepšiemu.

Jeden z najväčších darov, aký môžeme dať druhým ľuďom, je povzbudiť ich, pomôcť im uveriť v samých seba: Ty to dokážeš! A tak by mali pôsobiť aj moje filmy, preto ich vlastne robím.

Ako je do filmu zapojená Štiavnica, akú v ňom má úlohu? Spolupracujete s miestnymi inštitúciami a obyvateľmi?

Účasť Štiavnice a jej obyvateľov je pre vznik filmu zásadná. Úzko spolupracujem s Galériou Jozefa Kollára a s Múzeom v Banskej Štiavnici. Momentálne študujem v banskoštiavnickej pobočke Štátneho archívu. Musím povedať, že som sa

všade stretla s ochotou a ústretovosťou. Mesto svoj záujem o film vyjadrilo aj tým, že projekt symbolicky podporilo aj finančne. S pomocou mojich vzácnych banskoštiavnickej priateľiek sa mi podarilo stretnúť sa so žiačkou Alžbety Göllnerovej, pani Katarínou Kováčovou a nakrútiť jej výpoveď. Jej sestra Gita mi ochotne ukázala Gwerkove podobizne ich rodičov. Boli to veľmi cenné stretnutia. Samozrejme, bola

by som veľmi vďačná, ak by sa mi po prečítaní tohto rozhovoru ozvali ľudia, ktorí by k téme filmu mali čo povedať, mali by nejaké fotografie a dokumenty alebo mi mohli odporučiť ďalších pamätníkov. Kontakt aj viac informácií o projekte nájdete na www.reminiscencie.sk.

Rozhovor pripravili
Anna Grusková
a Zuzana Paškayová

Štiavnické spomienky Vladimíra Popraca

Pána Vladimíra Popraca netreba Štiavničanom zvlášť predstavovať. Poznajú ho aj ako predsedu Dobrovoľného hasičského zboru, a tiež ako človeka, ktorý veľa zažil a vie o tom pútavo rozprávať. Jeho spomienky by mohli zaplniť minimálne jednu celú knihu, my Vám prinášame malý zlomok. Zámerne ich nechávame v jazykovej podobe, akú jej vtisol pán Poprac, aby sme Vám mohli čo najvernejšie sprostredkovať ich špecifickú atmosféru.

Spomienky na Klinger

Keď moja mamka Emília Popracová v rokoch 1949 – 51 pracovala ako plavčíčka na tajchu Klinger, trávil som tam skoro celé prázdniny. Za ten čas som niekoľkokrát bežal z Klingera s hartižákom na pleci do mesta pre rožky, keď prišlo poobede veľa návštevníkov. Večer sme so sestrou Jojkou zbierali smeti okolo celého jazera. Mamka spala v kabíne a my so sestrou u Vilmonovcov, ktorí vtedy bývali nad Klingerom. Na Klingeri sa robili veľké prípravy na Benátsku noc. Otec vycestoval do Prahy a doviezol všelijaké rakétky, ktoré plavci používali na člnky a večer to potom pozapaľovali. Plavci boli zamaskovaní ako vodníci. Zábava bola až do rána. V tých časoch sa na Klingeri poriadali majstrovstvá Slovenska v plávaní, vodné pólo. Škoda, že tančiareň na pivnicou zbúrali, vedľa bol stanový tábor pre 30 účastníkov. Takisto sa zrušili plavárne pre dospelých a deti.

Keď ešte nebola vybudovaná cesta ku jazeru Klinger, tak sa pivo prevážalo v drevených sudoch na člnkoch. Jeden 50 litrový sud sa im skotúlal do tajchu. O rok na to prišli potápači zo Zvolena na sústredenie. Otec im prisľúbil, že ak si ten sud vyťahnu, môžu si ho aj vypiť. Tak sa aj stalo.

Spomienky na potravinové lístky

Tiež si rád spomínam na príhodu, keď som ako chlapec behal po meste s lístkom na ½ kg cukru. Najprv som šiel do konzumu, sídlil na prízemí v Kammerhofe oproti Katolíckemu spolku, a potom som utekal do potravín, ale tam už mi nič nechceli dať, lebo lístok na ten termín mi odtrhli v konzume. Našťastie tam bol kontrolór a veru hneď sa pobral do konzumu spraviť poriadky. Tá pani predavačka z konzumu bola teta Fojtíková z Kolpách. Keď potom pani Fojtíková chodievala na frizúru k manželke Júlii do kadernického salónu Júlia, nachádza sa za Hríbom, tak vždy s úsmevom spomínala na túto príhodu s cukrom.

Spomienky na starkého Jozefa Gajdoša

V lete 1953 som išiel so starším, Jozefom Gajdošom, do mesta a naša cesta smerovala do banky na hornom trotuáre. Vtedy bola mena peňazí. Starký mi dal sto korún, aby som si u pána Mullnera v cukrárni kúpil jednu veľkú zmrzlinu.

foto: Vladimír Poprac,
zdroj: archív ŠN

Starký niesol peniaze v kufri. Keď vyšiel z banky, prázdny kufor hodil na cestu. V krčmičke u Palka Gubrica (vedľa elektrárni, teraz kníhkupectvo) si dal starký jedno pivo, mne krachelku, dopili sme a išli sme domov pod Kalváriu. Cestou starký nadával na celú vládu.

Spomienka na môjho starkého Jozefa Gajdoša, hostinského a murárskeho majstra, sa dodnes spája aj s kostolíkom sv. Juraja na Jergišťolní. Starký mal hostinec U veselého poľovníka pod Hájikom v Banskej Štiavnici. Ako murársky majster postavil budovu Katolíckeho spolku. V roku 1947 spolu s občanmi Jergišťolne začali stavať Kostolík na Jergišťolní. Dôvod bol aj ten, že Jergišťolania chodili do kostola do Banskej Belej a druhý dôvod, že starký mal za manželku Máriu Gajdošovou, rodenú Ivanovú z Jergišťolne. Keď odvliekli rádové mnišky, ktoré bývali tam kde teraz býva rodina Popracová, v staručkej nemocnici v kaplnke na prízemí oslali lavice, sošky, oltár. Starký Jozef

Gajdoš to všetko poodvážal do svojho hostinca na povalu. Mal hostinec U veselého poľovníka pod Hájikom v Banskej Štiavnici. Teraz tam sú tri činžiaky postavené v roku 1970. Prišiel rok 1967, starkého som doopatroval a prišiel papier, že vo verejnom záujme sa bude hostinec búrať a budú sa stavať tri činžiaky. Nastal problém čo so sakrálnymi vecami. Do kostolov to nechceli, tak som dostal zvrchu spásanosné vnuknutie, veď starý otec postavil kostolík na Jergišťolní. A tak sa aj stalo. S pánom J. Ivaničom sme nočnou hodinou na senskom voze na 6 krát všetko poodvážali do kostolíka a Valika Šemodová to zamkla na veľkú reťaz a zámku. Takto sa zachránili sakrálné veci z nemocničnej kaplnky. Kostolík sv. Juraja s pomocou občanov a chalupárov opravili, zreštaurovali, dali v roku 1992 vysvätiť a doteraz slúži svojmu účelu.

Cesty Matúša Lányiho

V špeciálnej prílohe Štiavnických novín by sme čitateľom radi postupne predstavili zaujímavé osobnosti z kultúrneho života mesta. Konkrétne tie, ktoré sa v Štiavnicí nenarodili, ale vybrali si ju ako miesto, kde by radi zapustili svoje korene. Žijú tu a obohacujú tento priestor o nové myšlienky, vízie a svoju tvorivú energiu.

Prvým z nich je výtvarník Matúš Lányi. Do Štiavnice sa prisťahoval len nedávno a predstavil sa Štiavničanom výstavou s názvom Premena vody na víno v Galérii Schemnitz v kurátorskej koncepcii Juraja Čarného.

Matúš Lányi sa narodil v roku 1981 v Spišskom Podhradí a študoval na Fakulte umení Technickej univerzity v Košiciach. S prostredím Košíc a hlavne jeho osobitou umeleckou tradíciou v dejinách moderného slovenského umenia je spojený rovnako ako s prvou, dodnes aktívnou a autorsky výraznou generáciou absolventov novovzniknutej fakulty.

Už počas štúdia sa v jeho tvorbe začali profilovať témy súvisiace s kresťanskou ikonografiou, ktorá je príznačná pre náš európsky kontext, no v prostredí odkiaľ pochádza má silné zastúpenie najmä v gotike.

Vizuálne spracovanie tejto témy spočíva v logickej časovej konfrontácii kresťanského mýtu

konotuje nové kultúrne významy. Svoju tvorbu prezentoval na mnohých domácich a zahraničných výstavách.

Banská Štiavnica sa preňho stala magnetickým bodom na pravidelných cestách medzi jeho, dnes už dvoma bývalými pôsobiskami, rodiskom na Spiši a prácou v Slovenskom národnom múzeu. Cestovanie súvisiace s dochádzaním za prácou hodnotí s odstupom času napriek náročnosti za pozitívny zážitok, pretože mu umožnil zoznámiť sa s krajinou.

Na jednej z týchto ciest sa rozhodol oživiť si spomienku na Štiavnicu, kde získal svoje prvé ocenenie v detskej výtvarnej súťaži. Tak

a výtvarných artefaktov. Postupne sa jeho záujem rozširoval na kontext, v ktorom bolo mesto a jeho život formované a s tým je samozrejme spojené aj okolité prostredie a prítomnosť elementu vody v bezprostrednej blízkosti života mesta. Práve tento element považuje za osobnú umeleckú výzvu, ktorej zámerom je rozšíriť vnímanie vodnej plochy okrem rekreačného účelu o umelecký alebo landart-ový prvok.

Voda je preňho magickým symbolom a samozrejmosťou jej prítomnosti v období súčasných klimatických hrozieb by mala zmeniť aj naše správanie k nej. Vizuálne umenie by mohlo byť vhodným

komunikačným prostriedkom, na artikuláciu tejto výzvy.

Matúš Lányi sa rozhodol, že si v Štiavnicí vybuduje miesto pre život i pre tvorbu. Nachádza tu dôležitý pokoj a zároveň bohatstvo kultúrneho života.

Prajeme mu, aby sa jeho pekný vzťah k Štiavnicí naďalej prehľboval a aby tu našiel cesty k spokojnému a hodnotnému životu.

Za rozhovor ďakuje
Z. Paškayová

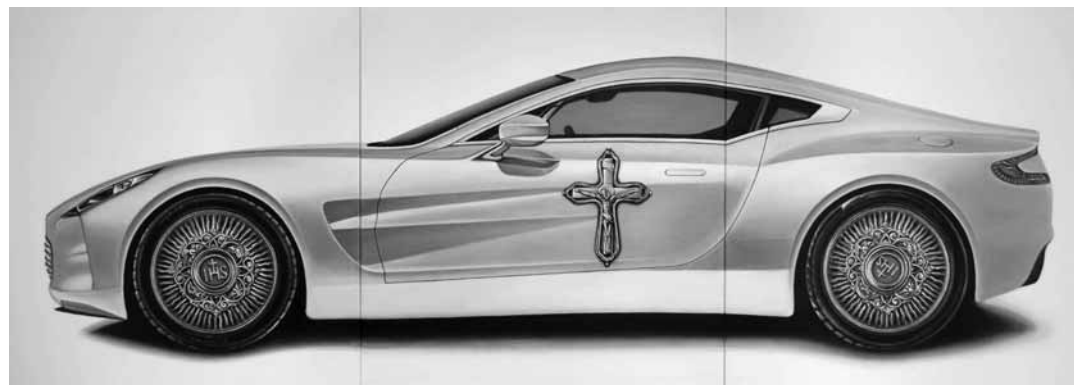

foto: Matúš Lányi, zdroj: Matúš Lányi

začalo intenzívnejšie spoznávanie tohto mesta. Najskôr to bol historický diskurz, porovnávanie Spiša a Štiavnice, ako významných dejinných centier, ktoré vďaka svojmu ekonomickému rozmachu zanechali aj obrovské kultúrne dedičstvo a množstvo architektonických

a súčasného jazyka, čo spôsobuje prekvapujúce spojenia, no zároveň

foto: Matúš Lányi,
zdroj: Matúš Lányi

Almázia

Špeciálna príloha pri príležitosti kandidatúry
Banskej Štiavnice na titul Mesto kultúry 2019.

Zodpovedný redaktor: Zuzana Paškayová

Autori príspevkov:

Z. Paškayová, R. Marko, Z. Bodnárová, J. Fakla,
A. Grusková, V. Poprac, Z. Martináková,
F. Krähenbiel, A. Pastorková, T. Lazar, I. Chovanová

Návrh designu: I. Palečková,
Grafické spracovanie: M. Sisková
Vydavateľ: Mesto Banská Štiavnica
Samostatne nepredajné.

Hlavný partner
projektu

Tento projekt bol podporený z verejných zdrojov poskytnutých Fondom na podporu umenia. Príloha reprezentuje výlučne názor autorov a fond nezodpovedá za obsah publikácie.